

Наріжний Юрій Олексійович,
доцент кафедри, кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

КЛЕПТОКРАТІЯ ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ІДЕЯ ТА ЯК РЕАЛЬНІСТЬ

Жодному з видатних представників політико-правової думки за більш ніж 25 століть її існування не спадало на думку, що влада в державі може належати виключно злодіям або грабіжникам. Однак реалії кінця XX століття докорінно змінили багато уявлень, які вважалися раніше непорушними. В останні два-три десятиліття безперечний прогрес у розвитку людської цивілізації химерно поєднувався з посиленням впливу підпільного світу, утілював дисфункцію соціуму.

Тіньова підвалина ноосфери породила новий тип суспільних криз, суть яких визначалася, з одного боку, руйнуванням панівних в соціумі норм, а з іншого – конструюванням нової системи принципів і інститутів суспільного буття. Зовнішня форма цього процесу була представлена переважно корисливою і організованою злочинністю, яка охопила багато регіонів світу і різні системи політичних відносин.

В наш час тенденції до кримінального переродження суспільства почали загрожувати не тільки окремим державам, але окремим регіонам і людству в цілому. Тому засилля «продажних чиновників», наступ «авторитетів злочинного світу», всевладдя грошей стають останнім часом об'єктом пильної уваги вчених. У науковій літературі в останні роки формується певний пласт досліджень, в яких аналізуються такі феномени, як «корупція», «хабарництво», «тіньова економіка» і «економічна злочинність».

Незважаючи на значні успіхи у вивченні раніше невідомих форм політичного життя, суттєвою прогалиною в цій галузі залишається аналіз системи ключових понять теорії підпільного світу, а також політичної ролі громадських агентів корупції і кримінальної економіки. Аналіз системи владних відносин, в основі яких лежать фундаментальні соціопатогенні феномени, може бути здійснений, завдяки використанню категорій «клептократія», «негативна економіка», «лутократія», «плутократія» та інші, які не мають до цих пір однозначних визначень.

Пропонуємо наступні дефініції. **Корупція** – це деструктивна по відношенню до діючих на даній території суспільних норм і пануючої моралі система соціальних зв'язків, які характеризуються використанням посадових повноважень для одержання матеріальної і (або) нематеріальної вигоди.

Клептократія – є форма організації влади, а також адекватна їй соціально-політична група, що базується на корупції, члени якої, допускаючи серйозні порушення соціальних норм, використовують свої владні (зазвичай державно-політичні) повноваження для швидкого самозбагачення і зміцнення ключових позицій в суспільстві.

Негативна економіка (НЕК) – це складна система господарських відносин, яка функціонує всупереч суспільним нормам із метою швидкого збагачення домінуючих в ній соціальних суб'єктів. Вона об'єктивно спрямована проти суспільного прогресу, людської цивілізації, в кінцевому рахунку, і самої людини як біосоціальної істоти. В якомусь сенсі негативну економіку можна розглядати як «антиекономіку», або «економіку іншого виміру», в якій панують інші норми моралі, а Добро і Зло помінялися місцями.

Лутократія – це група лідерів кримінального соціуму, яка спирається в своєму функціонуванні і розвитку на негативну економіку і потенційно орієнтована на створення відповідної форми організації влади.

У деяких країнах клептократія і лутократія діють у взаємозв'язку і еволюціонують у бік **плутократії**. «Ідеальна плутократія», виступаючи в якості референтної групи, як для клептократів, так і для лутократів, втілює соціальний результат індивідуального або вузькокорпоративних збагачення, а також інституалізований синтез політичної влади і багатства.

Необхідно підкреслити, що базисні поняття систем корупції і тіньового господарства з одного боку мають міжстадіальний характер і застосовні для опису низки конкретно-історичних процесів в різнотипних перехідних суспільствах. З іншого боку, ступінь просторово-часової «універсальності» зазначених категорій значно підвищується в міру розширення міжнародних кримінальних зв'язків, становлення світового злочинного соціуму і глобалізації розглянутої

проблеми. В результаті виникає ситуація панування рівнозначних або близьких за своїм соціальним змістом деструктивних явищ в різних частинах планети – в Росії, Україні, державах афро-азіатського світу і навіть в анклавх більшості постіндустріальних країн. Парадокс клептократії полягає також в тому, що відсталі в своєму економічному розвитку країни (наприклад, держави Тропічної Африки) можуть створювати найбільш витончені і складні в техніко-організаційному відношенні види корупції і тіньової господарської діяльності. Тому вивчення феноменів клептократії та лутократії недоцільно обмежувати аналізом їх теоретично чистих моделей або розробкою регіональних (субрегіональних) схем-описів тіньових соціальних структур.

Парадокси боротьби з корупцією. У випадку, якщо клептократія є де-факто державним ладом, боротьба з корупцією виступає по суті як дія, що спрямована проти державного ладу. У таких умовах борці з корупцією отримують статус державних злочинців, а державні органи, які створюються для викорінення корупції, лише старанно імітують боротьбу, або навіть заважають сміливцям-антикорупціонерам виконувати свою справу.

Сучасні дослідження клептократії. У 2014 році професор Карен Давіша (США) презентувала у вашингтонському центрі Вудро Вільсона (Woodrow Wilson Center) свою книгу «Клептоманія Путіна – Хто володіє Росією?» (Caren Dawisha «Putin's Kleptocracy – Who Owns Russia?»). «З усіх можливих варіантів визначення суті режиму я вибрала для назви своєї книги саме цей – клептократія, тому що злодійство, яке не має історичних і географічних паралелей – природа влади В.Путіна», – сказала авторка, представляючи свою книгу вашингтонській аудиторії.

Головна теза її дослідження така: показати, що путінський режим збудовано порівняно численним класом людей, яких пов'язують давні особисті і ділові відносини, взаємна порука, а також велика матеріальна вигода, яку видобувають із загальних ділових інтересів. Ці люди пам'ятали, як їх колеги з держбезпеки і партапарату в країнах соціалістичного блоку відразу з втратою влади втратили і всі свої колосальні пільги та активи. Тому вони подбали про те, щоб завчасно вкласти їх в іноземні банки подальше від поглядів заздрісних і невдячних співвітчизників.

Ще наприкінці XVIII століття російський письменник та історик М.Карамзін, подорожуючи по Європі, на питання «Що чути на батьківщині?» обмежився коротким і влучним «Крадуть». Але ніколи раніше в історії Росії не було такого, щоб 110 осіб володіли 35% всіх національних багатств країни. Такого не було ні при царях, ні при комуністах, в контексті світової історії це явище безпрецедентне. Згідно матеріалів доповіді, представленої аналітиками Credit Suisse, які вивчали феномен майнової нерівності, сума майна, яким володіє середньостатистичний громадянин Індії, становить трохи більше \$ 1000 доларів. У Росії ця цифра ледь перевищує \$ 900. У жодній більш-менш економічно розвиненій країні немає такої прірви між бідними і багатими, як в Росії (Карибські острови, на кожному з яких є по мільярдерові, не беруться до уваги). Жоден авторитарний режим – чи то італійський при Муссоліні, чи то гітлерівський, чи то португальський під час А.Салазара або іспанський при Франко – не знали такої корупції, як путінська. Не кажучи вже про розгул організованої злочинності. А сутність режиму Піночета в Чилі, якому В.Путін спочатку ніби намагався наслідувати, влада не зрозуміла зовсім. Якщо Росія під її керівництвом почала рухатися від демократії до авторитаризму, послідовно знищуючи одне за іншим демократичні завоювання, то Піночет рухав країну стратегічно в протилежному напрямку, від авторитаризму до свободи, поступово створюючи передумови для реставрації демократії, він піклувався про розвиток і зберігав зачатки громадянського суспільства. В.Путіну такий розвиток не потрібен, не потрібно і Сколково, як потенційне джерело дисидентства. Владі потрібна сировинна економіка, з якої вона може викачувати долари і відправляти їх за кордон. Їй не потрібне громадянське суспільство, бо воно є носієм вірусу народної революції. В.Путін не здатний почати справжню боротьбу з корупцією. Росія при ньому повернулася до давньої російської системи «годування», при якій державні чиновники отримували символічну платню або не отримували її взагалі, а «годували» себе і свої родини тим, що їм вдавалося вичавити з жителів підвідомчої території. Зараз, як і 200 років тому, «царські люди» живуть незрівнянно краще, ніж дозволяють їх офіційні оклади, і не соромляться афішувати своє багатство. Але саме цей клас, який страждає на клептоманію, являє собою (як і при царях) соціальний фундамент влади. Не випадково він складається з державних чиновників «партії влади», «Єдиної Росії», до якої щільно приклеївся ярлик «партії шахраїв і злодіїв». Якби Кремль дійсно вжив би заходів, для того, щоб покінчити з хабарниками, він би знищив ту суспільну базу, яка служить йому головною опорою.

В останні часи в Росії розгорнулася не війна з корупцією, а війна за вплив і гроші між корумпованими кланами. Атакуюча сторона – це силовики, консервативно налаштовані представники

спецслужб, що воюють з лібералами. Боротьба «кремлівських бульдогів» вийшла на загальний огляд, і це показує, що вплив і могутність В.Путіна слабшає. Майже 20 років з того часу, як він прийшов до влади, йому вдавалося залишатися «над сутичкою»: він утримував рівновагу між придворними конкурентами, грав роль судді, який, завдяки своєму незаперечному авторитету, дозволяв суперечки, мирив тих, хто посварилися і карав занадто буйних. Зараз В.Путін відкрито перейшов на бік «яструбів». Режим не просто контролює ЗМІ, але через них енергійно насаджує в свідомості громадян дух обожнювання верховної влади, витравляє критичне ставлення до корупції.

Сучасний етап дослідження проблеми передбачає, з одного боку, аналіз абстрактної, а з іншого – національних моделей клептократії та лутократії, тим більше, що в сучасному світі важко знайти країну, населення якої мало б імунітет до корупції та економічної злочинності.

Стояцька Ганна Михайлівна,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та політології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

НЕОЛІБЕРАЛІЗМ: СТРАТЕГІЯ СУЧАСНОСТІ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Неолібералізм як стратегія сучасності сформувався під впливом класичних ідей лібералізму та в контексті протистояння з традицією утилітаризму. Обидві традиції беруть початок на межі XVIII та XIX століть під впливом революційних перетворень тогочасної Європи. Після Другої світової війни обидві класичні течії зазнали досить відчутної кризи та їх постулати світовою соціально-філософською було визнано такими, що втратили своє значення. На сьогодні на зміну класичним доктринам прийшов неологізм «неолібералізму», і на сьогодні це явище постає як цілий універсум, що охоплює сфери від мистецтва, релігії, освіти до політики та економіки.

Вважається, що основою «неолібералізму» як доктрини є ідея «laissez-faire» (невтручання) щодо всього, що стосується економічної, політичної, соціальної, культурної та інших програм розвитку соціуму. Після суттєвих політичних та економічних потрясінь кінця 80-х років XX століття та краху двополярної системи влаштування світової політичної системи, «неолібералізм» визнається основою глобальної світової економіки, імперативи якої наразі домінують у світі.

Саме поняття «неолібералізм» не має єдиного походження або генеалогії. Класичний лібералізм свого часу мав потужне реальне втілення у політичних процесах з вимогами максимізації економічної та особистої свободи: ідеалами були вільний ринок, економіка вільних країн, максимізація умов для розвитку слабких держав та розширення особистих свобод, думки і совісті. У середині XIX століття лібералізм був практично революційним терміном, знаменом, за допомогою якого можна битися за поширення свободи на все більші сфери меркантилістського і монархічного суспільного устрою.

Першими, хто додав термін «новий» до «лібералу», були повстанці в рамках Британської ліберальної партії, які намагалися розірвати прихильність до свободи від ліберального проекту laissez faire. Почавшись у важкі часи 1880-х років, вони почали доводити, що максимальна свобода від державних повноважень не максимізує реальну політичну, економічну, соціальну свободу.

Інтелектуальна архітектура держав добробуту середини XX століття у Британії та Сполучених Штатах повинна була бути в основному роботою цих нових, соціально свідомих лібералів. Таким, зокрема, визнавався ідеал «суспільства рівних можливостей», втіленням якого вважається політика Франкліна Рузвельта. У 1940-х роках термін «новий лібералізм» поступово зникає з політичного обрію Британії і потрапляє в лейбл «Новий курс лібералізму» в США. Класична доктрина саме в цей період зазнає суттєвої ревізії як така, що постулювала занадто абстрактні цінності, обстоювання яких різними верствами та різними країнами призвели, врешті, світове суспільство до напружень і нестабільності міжвоєнного періоду та формування шокуєчих політичних режимів, альянсів та протистояння яких призвели світ на край прірви.

Оскільки класична доктрина була визнана надто вразливою до соціальних викликів, то і в континентальній Європі наприкінці 1940-х років група економістів і політичних філософів на чолі